

HOLLAND FESTIVAL

Concertgebouworkest

vrijdag 15 juni 1979 – 20.15 uur

Holland Festival 3
RAI-concert/Familie-serie 4
RAI-Gebouw – Amsterdam

zaterdag 16 juni 1979 – 20.15 uur

Holland Festival 4
Muziekcentrum Vredenburg – Utrecht

dirigent Antal Dorati
solist Youri Egorov, piano

programma *toelichting op pag. 36/37*

Peter Iljitsj Tsjaikowsky
1840–1893

Eerste concert in bes kl.t., op. 23 (1875)
voor piano en orkest

Allegro non troppo e molto maestoso
Andantino semplice – Prestissimo –
Tempo primo
Allegro con fuoco

pauze

Vierde symfonie in f kl.t., op. 36 (1878)

Andante sostenuto – Moderato
con anima
Andantino in modo di canzona
Scherzo: Pizzicato sostenuto,
Allegro – Meno mosso
Finale: Allegro con fuoco

Dit concert wordt opgenomen door de KRO (televisie)
voor uitzending op later datum en rechtstreeks
uitgezonden door de NOS (radio)

Begin van de pauze ca. 21.00 uur
einde van het concert ca. 22.10 uur

Steinway & Sons' concertvleugel

HOLLAND FESTIVAL

Carlo Maria Giulini, dirigent

9 juni Amsterdam
10 juni Den Haag

Carlo Maria Giulini kreeg aanvankelijk een opleiding tot altviolist en maakte als zodanig enige tijd deel uit van het Augusteo-orkest in Rome en van een strijkkwartet. Daarnaast studeerde hij directie. Zijn debuut als orkest-dirigent vond plaats in 1944, als operadirigent presenteerde hij zich voor het eerst in 1951. Gedurende de jaren 50 en 60 kreeg hij vooral grote bekendheid door zijn uitvoeringen van opera's van Mozart en Verdi, in het bijzonder in Italië (La Scala) en Engeland (Covent Garden). Sinds 1969 had hij een vaste verbintenis bij het Chicago Symphony Orchestra, van 1973-76 was hij vast dirigent van de Wiener Symphoniker en m.i.v. dit seizoen van het Los Angeles Philharmonic Orchestra.

Het Concertgebouworkest leidde hij nog dit seizoen in januari.

Carlo Maria Giulini

Drie werken uit de Weense sfeer

Webern Vijf stukken, op. 10 voor orkest
Mahler Adagio uit de Tiende symfonie
Brahms Vierde symfonie

Webern

De bezetting waarin Anton Webern zijn *Fünf Stücke für Orchester*, op. 10 op 30 januari te Wenen en in Praag op een van de concerten die de 'Verein für Musikalische Privataufführungen' tussen 7 en 14 maart 1920 liet uitvoeren, zal wel als een noodhulp beschouwd moeten worden. Het door Schönberg gestichte gezelschap had in zijn tweede jaar wel plannen voor concerten van een groot orkest maar was realistisch genoeg om te zien aankomen dat daar alleen bij hoge uitzondering sprake van zou kunnen zijn.

In de prospectussen (die Alban Berg had samengesteld) werden dan ook behalve liederen, pianostukken en kamermuziek, orkestwerken beloofd 'die in het begin weliswaar alleen in goede en goedgestudeerde arrangementen kunnen worden gegeven.'

Zo hoorden de leden de Zevende symfonie van Mahler – en later ook de Zesde – voor piano vierhandig, *Don Quixote* van Richard Strauss voor twee klavieren door Eduard Steuermann en Ernst Bachrich die zeer actieve bestuursleden waren, evenals alle anderen door de erepresident zelf gekozen. Dit was natuurlijk Arnold Schönberg, die absoluut de vrije hand had in het goedkeuren van de optredenden die zich aan een auditie moesten onderwerpen, in het samenstellen van de programma's, uitsluitend uit werken die hij goed genoeg vond om aan het doel te beantwoorden van de vereniging. Men wilde in dit besloten gezelschap (alleen buitenlanders konden als gasten worden toegelaten) na 2 of 3 jaren een publiek gekweekt hebben dat beter op de hoogte was van de moderne muziek dan waar ook.

In Wenen werden ook vrij oude werken die er weinig bekend waren (soms op één concert twee keer) uitgevoerd, als de *Proses lyriques* (1892-93) van Claude Debussy en diens *La mer*, zij het dan in de bewerking voor twee klavieren van André Caplet. Steuermann en Bachrich trokken voor de *Passacaglia*, opus 1, van Webern ook nog de secretaris aan, Paul Pisk, want die bewerking was voor twee piano's, door zes handen gespeeld. Die noviteit uit 1908 (in dat jaar al met de componist als dirigent niet zonder succes uitgevoerd) werd in Weberns transcriptie in 1919 drie keer uitgevoerd.

Voor deze vereniging zette Anton Webern in 1919 ook zijn opus 10 voor viool, altviool, violoncel, harmonium en piano(!) en hij was over het resultaat na de eerste uitvoering tevreden.

Het zijn aforistische stukken voor orkest die werden gekozen uit een groep van achttien zulke korte werken, waarvan zeven in 1911 en elf in 1913 werden gecomponeerd. Op 6 juli 1911 kon Webern al aan Schönberg schrijven dat hij er al twee af had. Het zal een aantal korte stukken worden dat ik 'kamerstukken voor orkest' zal noemen om aan te geven dat ze niet in een grote zaal zouden moeten worden gespeeld. Tot nu toe is de instrumentatie heel klein geweest, een feit dat me dit idee gaf. In een grote zaal zou iemand nauwelijks iets van de muziek kunnen horen...

De eerste groep orkestminiaturen groeide al snel tot zeven uit. Daarna werd het werk aan dat project twee jaar lang onderbroken door allerlei omstandigheden. De tweede serie (waaronder een waarin de menselijke stem voorkomt op een door Webern zelf geschreven tekst 'O sanftes Glühn der Berge') werd aan de vooravond van Weberns dertigste verjaardag afgesloten met het elfde orkeststuk dat 2 december 1913 gedateerd is. De definitieve keuze werd door Webern waarschijnlijk pas gemaakt in verband met het arrangement dat voor de Verein für Musikalische Privataufführungen ten doop gehouden zou worden, in het seizoen 1919-20 dus.

Zij droegen toen nog titels die op de gedrukte partituur (Universal Edition 1923) niet meer voorkwamen.

De componist wilde geen programma-uitleg geven maar alleen de gevoelens aanduiden die hem bij het componeren van de individuele stukken beheerst hadden.

Met de data op welke ze voltooid waren was de volgorde:

- 1 28 juni 1911. 'Urbild'.
- 2 13 september 1913. 'Verwandlung'.
- 3 8 september 1913. 'Rückkehr'.
- 4 19 juli 1911. 'Erinnerung'.
- 5 6 oktober 1913. 'Seele'.

Zij vormen een uiterste aan emotionele concentratie.

Lange tijd heeft men het vierde van de *Fünf Orchesterstücke opus 10* van Anton Webern onthouden als het kortste uit de hele muziekliteratuur. Het duurt volgens de metronoomvoorschriften uitgevoerd negentien seconden.

De instrumentalisten die ervoor nodig zijn spelen: fluit en piccolo, hobo, Es-klarinet, klarinet en basklarinet, hoorn, trompet, trombone, harmonium, celesta, harp, mandoline, gitaar, slagwerk, viool, altviool, cello, contrabas.

Op 22 juni dirigeerde Webern in de Tonhalle te Zürich de première. Willem Pijper, die in de eerste jaren van de International Society for Contemporary Music de jaarlijkse muziekeesten regelmatig bezocht, noemde deze uitvoering (het verslag is opgenomen in Pijpers bundel *De Stemvork*) 'de voornaamste gebeurtenis van dit concert en tevens het belangrijkste moment van het heele Vierde Muziekfeest'.

Mahler

Gustav Mahler begon in de zomer 1910 aan een Tiende symfonie, al had hij allang de overtuiging dat hij evenmin als Bruckner en Beethoven over het fatale getal negen heen zou komen. Zeker toen een medisch onderzoek hem bewust had gemaakt van de hartkwaal waaraan hij leed voelde hij zich in zijn gevoelens bevestigd. Toen hij op 18 mei 1911 in Wenen overleed bestond de Tiende symfonie, met uitzondering van het goddeels voltooide eerste deel (Adagio) alleen in uitvoerige schets.

Zijn weduwe kon het niet over zich verkrijgen aan Mahlers wens te voldoen en de schetsen te verbranden. Twaalf jaar na zijn dood stelde Alma Mahler dit laatste werk aan de openbaarheid ter beschikking. In het aan

Anton Webern (portret door Oskar Kokoschka)

Mahler gewijde nummer van de *Musikblätter des Anbruch* (april 1920) dat ter gelegenheid van het Mahlerfeest in het Amsterdamse Concertgebouw verscheen werden twee bladzijden uit het partitel in facsimile afgedrukt. In de herfst van 1924 werden alle schetsen in facsimile in opdracht van de uitgeverij Paul Zsolnay uitgegeven met een voorwoord van Alma Mahler.

Op 24 oktober 1924 werd het Adagio in de voltooide versie van Křenek onder leiding van Franz Schalk voor het eerst tot klinken gebracht.

Behalve door Křenek is Mahlers Tiende symfonie in later jaren nog door anderen onder handen genomen. De meest recente (en tot dusver ook meest geslaagde) poging tot een voltooiing van het volledige vijfdelige werk werd ondernomen door de Engelse musicoloog Deryck Cooke, die in 1975 een 'performing version' van Mahlers schetsen het licht deed zien. Deze versie kan uiteraard geen aanspraak maken op volstrekte authenticiteit, zij geeft echter wel een duidelijk beeld van wat de componist Mahler in zijn laatste jaren heeft beziggehouden.

De thans uitgevoerde versie van het Adagio is gebaseerd op de kritische uitgave van de Internationale

Gustav Mahler Gesellschaft te Wenen, in 1964 verzorgd door Erwin Ratz.

Brahms

Johannes Brahms was geen man voor brieven of mondelinge confidenties over zijn werk. Bij hem zou nog moeilijker dan bij menig ander de verbinding te vinden zijn tussen de 'ruwe bolster' en de 'blanke pit'. Hij kon vermoedelijk uit zelfverdediging – als vele beroemde mensen – zijn bewonderaars onthutsen door een weinig beminnelijk gedrag dat ze op behoorlijke afstand bleef houden. Maar drie mensen liet hij in zijn innerlijk toe: Clara Schumann, Joseph Joachim, de vriend van de jonge jaren af, en Elisabeth von Herzogenberg, de dochter van de gezant van Hannover in Wenen, een van de vele meisjesleerlingen die bij Brahms kwamen. Ook toen zij met de musicus Heinrich Freiherr von Herzogenberg trouwde bleef het contact (met het jonge echtpaar) bestaan. Zij was de eerste die de Vierde symfonie in manuscript mocht zien. Van haar een paar kanttekeningen. Over het tweede deel gaf ze haar eerste indrukken: 'Het Andante heeft de distinctie die U slechts het kon geven . . . Hoe onbelemmerd vloeiend . . . hoe uitgelezen in zijn

Schets voor het Adagio uit de
Tiende symfonie in Mahlers
handschrift

welluidendheid is het alles . . . alsof je door een prachtig landschap reist tegen zonsondergang – als de kleuren dieper worden en het karmozijn purperrood begint te worden’.

Derde deel: ‘Na dit feest,’ (het tweede deel) ‘voelde ik dat ik even op adem moest komen om me aan te passen aan de onweerstaanbare, ruige humor van het scherzo; maar al gauw gaf ik me met hart en ziel over aan de grote vrolijkheid en vaart – zo speels, zo frivool en toch zo beminnelijk . . .’

Vierde deel: ‘Wat het laatste deel betreft’ (de dertig statige variaties over een thema van acht maten dat Brahms aan een cantate van Bach ontleende) ‘vindt U het erg als ik hiervoor mijn voorkeur uitspreek – tenminste voor dit moment? Het thema zelf fascineert me, en de gebocidheid stijgt als ik het hoor in zijn verschillende stadia – eerst laag, dan hoog, of ook wel knap ergens verborgen in het midden; en, het verbazendste van alles . . . in de herhaling door de trombones in het gouden E groot . . . Niemand hoeft, Goddank, een musicus te zijn om onder de bekoring daarvan te komen.’

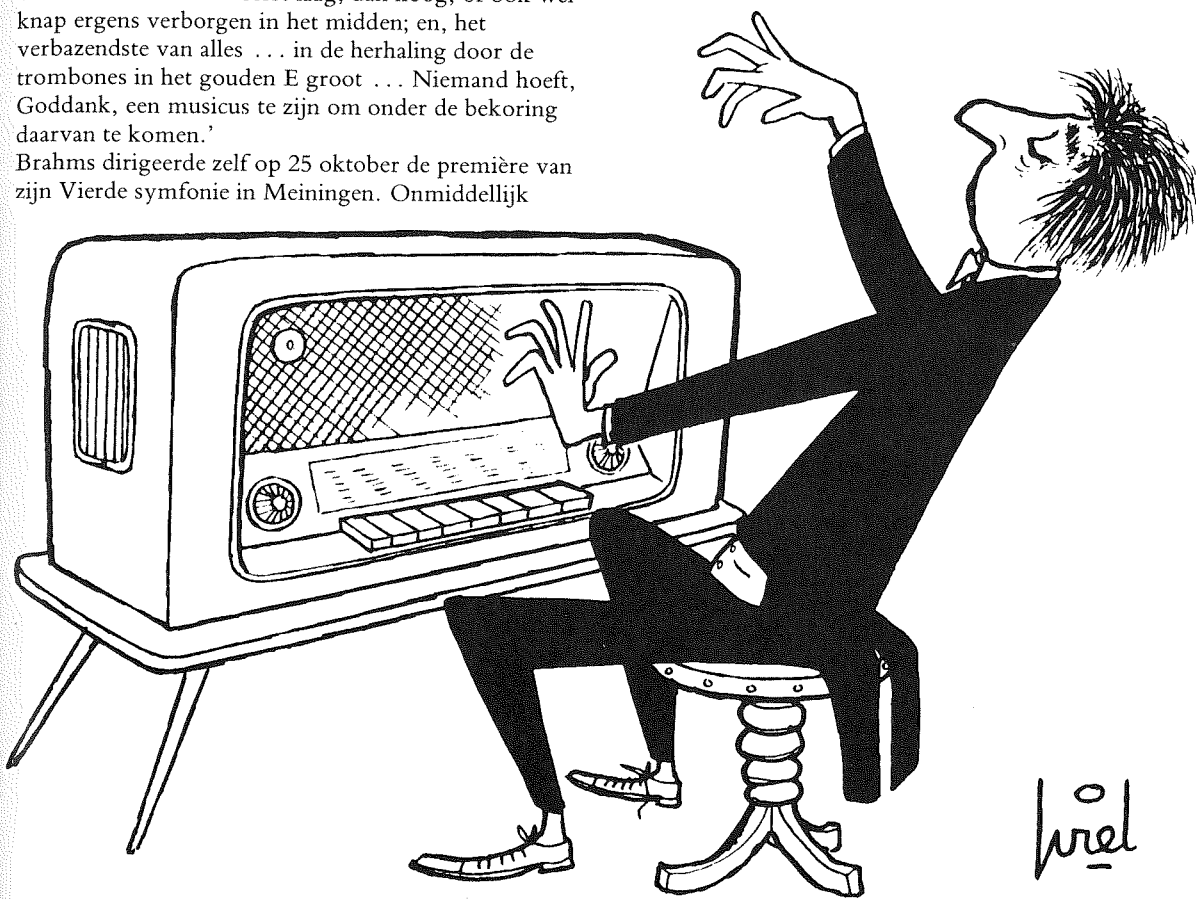
Brahms dirigeerde zelf op 25 oktober de première van zijn Vierde symfonie in Meiningen. Onmiddellijk

daarna leidde Hans von Bülow uitvoeringen in vele steden van Duitsland en Nederland.

Rutger Schoute

Gevonden

In het Concertgebouw: twee bontstola's. De eigenaars wordt verzocht contact op te nemen met de administratie, telefoon 719871, toestel 26.

De klaviervirtuoos